

Emne: Magten staten, og nationen – Dansk kronologiforløb

Indhold:

- Kilde 1: Frederik 3.s håndfæstning, 6. juli 1648
Kilden er kopieret fra *Danmarkshistorien.dk*
- Kilde 2: Historiker Sebastian Olden-Jørgensen om *Gemaksordinansen 1671*, 2010.
Kilden er et uddrag fra bogen *Magt og pragt, enevælde 1660-1848*. af Olden-Jørgensen. Gads Forlag. 2010.
- Kilde 3: Uddrag af Trykkefrihedsforordningen 1799.
Kilden er kopieret fra *Danmarkshistorien.dk*
- Kilde 4: Petition til Frederik 7. fra Borgerrepræsentationen 20. marts 1848
Kilden er kopieret fra *Danmarkshistorien.dk*

Kilde 1: Frederik 3.s håndfæstning, 6. juli 1648

Om kildens historiske kontekst:

Da Frederik 3. (født 1609, regent 1648-1670) blev valgt og kronet som konge i 1648 efter sin fader, Christian 4., måtte han underskrive den hidtil mest restriktive håndfæstning i danmarkshistorien. Håndfæstningen var et dokument, som fastlagde magtforholdet mellem kongen og rigsrådet. I Frederik 3. håndfæstning havde rigsrådet bl.a. vetoret i følgende anliggender:

- indgåelse og ophævelse af forbund med fremmede magter
- udrustning af flåden og mobilisering af rostjenesten, som var det adelige rytteri
- ændring i told og accise. Accise var en afgift på salg af varer
- ændring i lensforhold.

Herunder følger et uddrag af Frederik 3.s håndfæstning.

II. Samedes skulde wi holde menige rigens raad, adel, köbstedmend, bönder och menige rigens indbygere och huer serdeles wed loug skiel och ret, fri-heder och privilegier och ingen af dennom der imod at forvrette i noger maade, och skulle wi alle och huer besynderligen af vor kongelig embede for offuervold och v-rett beskytte, beskierme och hantheffue. [...]

V. Desligeste wille wi och ingen vdlendiske mend tage vdi Danmarkes riges raad eller forlehne med Danmarkes cronens slotte och lehne, vden dett skeer med menige Danmarkes riges raads willie, fuldbyrd och samtycke.

IX. Jcke wille eller skulle wi paalegge eller begere nogen landeskatt paa adelens tienere, vden dett skeer med menige Danmarkes riges raads raad, efftersom gammel sedvane haffuer werett, och naar nogen skatt bevilges, saa bliffuer dog adelens vgedags tienere[9] derforre forskaanet, som af arilds tid veret haffuer. Jcke heller skal nogen adelsmand vere pligtig for osz eller cronen at reise vden rigerne, vden wi holde dennom deres reise frie.

Kilde: Samling af Danske Kongers Haandfæstninger og andre lignende Akter. Af Geheimearchivets Aarsberetninger (1858).

Kilde 2: Historiker Sebastian Olden-Jørgensen om *Gemaksordinansen* 1671, 2010.

Om kildens historiske kontekst:

Dette er ikke en historisk kilde, men en historisk fremstilling, skrevet af historiker Sebastian Olden-Jørgensen i 2010. I dette afsnit, som er taget fra bogen "Magt og pragt, enevælde 1660-1848", beskriver Olden-Jørgensen hvordan Christian 5.'s gemaksordinans fra 1671 var et udtryk for en forandring i magtforholdet mellem kongen og adlen efter enevældens indførelse i 1660.

Christian 5. var på mange måder mild og imødekommende, men kongeværdigheden som sådan gik han ikke på kompromis med. Og der var flere skuffelser i vente for den gamle danske adel.

Blandt adelens traditionelle privilegier var den direkte adgang til kongens person et af de vigtigste, fordi det ikke alene gav status, men også mulighed for at sikre sig en del af den stadige strøm af gunstbevisninger, karrierechancer og politisk indflydelse, som fandtes ved hoffet. I en tid, hvor hverken kommunikationen eller administrationen var særlig udbygget, kan betydningen af den personlige kontakt næsten ikke overvurderes, og det næste slag ramte adelen netop på dette punkt. Det kom i form af den såkaldte gemaksordinans, som var en forordning, der som navnet antyder, regulerede adgangen til de kongelige gemakker på slottet. Det lyder harmløst i sig selv, ikke mindst fordi hensigten med gemaksordinansen angiveligt var at give alle undersåtterne adgang til kongen. Men ser man nærmere på bestemmelserne, viser det sig, at der blev reguleret og rokeret drastisk i de traditionelle normer.

Selvfølgelig havde kongens nærmeste rådgivere, udenlandske ambassadører, riddere og de højeste officerer den bedste adgang. De måtte uden videre indfinde sig i det første forgemak lige uden for kongens eget audiensgemak, som atter lå umiddelbart ved siden af hans private gemakker. I det andet forgemak, altså et skrift længere væk fra audiensgemakket, havde enhver dansk adelsmand adgang. Det var for så vidt traditionelt nok, men der var tre ting, der gjorde det til en bitter pille at sluge [for adelen].

For det første var der folk, for eksempel Københavns borgmestre, højere embedsmænd og bisperne, der i kraft af deres borgerlige fødsel traditionelt rangerede under adelen, men som nu havde lov til at stryge forbi adelen og ind i det første forgemak. Og ikke nok med det: I det andet forgemak måtte adelen nu gnubbe skuldre med en masse personer, som de tidligere per definition havde været højt hævet over: borgerligt fødte embedsmænd og officerer, borgmestre og rådmænd og sågar pæne borgere fra landets købstæder. For at sætte prikken over i'et gjorde Christian 5. det til en vane kun lejlighedsvis at bevæge sig ud i det andet forgemak, hvor de forsamlede adelige derfor måtte nøjes med længselsfuldt at kigge gennem de åbne dobbeltdøre ind til det tabte paradys.

Kilde: *Magt og pragt, enevælde 1660-1848* af Sebastian Olden-Jørgensen et al. Gads Forlag, 2010.

Kilde 3: Uddrag af Trykkefrihedsforordningen 1799

Om kildens historiske kontekst:

Den 27. september 1799 blev "Forordning som nærmere forklarer og bestemmer Trykkefrihedens Grænser" udstedt. Lovteksten er også kendt som Trykkefrihedsforordningen, og den fastsatte rammerne og retningslinjerne for hvad man måtte trykke offentligt i det enevældelige danske rige. Her følger et uddrag fra loven.

1.)

Hvo, som befindes, i noget ved Trykken udgivet Skrift, at tilskynde eller raade enten til Forandring i den, ved Fædrenelandets Grundlov bestemte, Regieringsform, eller til Opstand imod Kongen, eller til at imodsætte sig Kongens Befalinger, bør have sit Liv forbrudt¹.

2.)

Dersom nogen, i et trykt Skrift, laster, forhaaner eller søger at udbrede Had og Misnøie imod disse Rigers Constitution, eller imod Kongens Regiering, enten i Almindelighed, eller i enkelte Handlinger, da straffes han med Landsforviisning; og dersom han, efterat være ført udenfor Grændserne, igien indfinder sig i Kongens Riger og Lande, uden dertil at have erholdt Tilladelse, bør han arbeide i Jern² sin Livs Tid.

3.)

Dersom nogen, paa lige Maade, laster eller forhaaner monarkisk Regieringsform i Almindelighed, skal han dømmes til Landsforviisning, fra 3 til 10 Aar, i Forhold af Forseelsens større eller mindre Grad.

7.)

Da Kongen aldeles ikke vil, at redelige og oplyste Mænd skulle hindres fra, med Frimodighed og Anstændighed offentligen at tilkiendegive deres Tanker, om hvad der, efter deres Indsigt, kunde bidrage til at fremme det almindelige Beste; saa, skal det eiheller være nogen forbudet, at yttre sin Mening, angaaende hvad han troer, der kunde være at forbedre eller rette i Landets Love, Anordninger og offentlige Indretninger; dog følger det af sig selv, at Forfatteren bør udtrykke sig med Beskedenhed, og ei tilsidesætte den Ærbødighed, han, som Borger og Undersaat, er Regieringen og Lovgiveren skyldig. Skulde nogen forsee sig herimod, ved at skumle med Bitterhed over Regieringen, eller ved at indklæde sine Anmærkninger over dens Foranstaltninger i utilbørlige og usømmelige Udtrykke, men dog ikke i den Grad, at han kunde ansees efter 3 §, da bør han dømmes til at sættes i Fængsel paa Vand og Brød, fra 4 til 14 Dage.

Kilde: Chronologisk register over de kongelige forordninger og åbne breve, J.H.Schou, del 12: 1797-1799, s. 674-688.

¹ At få sit liv forbrudt: idømmes dødsstraf.

² Arbejde i jern: være straffefange.

Kilde 4: Petition til Frederik 7. fra Borgerrepræsentationen 20. marts 1848

Om kildens historiske kontekst:

I 1848 kom den enevældige styreform under pres. Der var blandt de københavnske borgere i almindelighed og de nationalliberale politikere i særdeleshed to fremherskende ønsker:

- indførelse af et konstitutionelt styre med en fri forfatning
- indførelse af en fælles forfatning for kongeriget Danmark og hertugdømmet Slesvig

Ønsket om et konstitutionelt styre med en fri forfatning blev blandt andet debatteret af Københavns Borgerrepræsentation på et møde den 20. marts. Der var en ophedet stemning i København denne dag, da der var kommet efterretninger om, at stænderforsamlingerne i Slesvig og Holsten på et fælles møde i Rendsborg havde vedtaget at kæmpe for et uafhængigt Slesvig-Holsten. På mødet i Borgerrepræsentationen var der indledningsvis en vis modstand mod nedenstående petition, som krævede at den enevældige Frederik 7. udskiftede sine rådgivere med friske (nationalliberale) kræfter, som kunne udvise den fornødne handlekraft i et konstitutionelt styre. Men efter Orla Lehmanns brandtale blev det meste af Borgerrepræsentationen overbevist af de nationalliberale argumenter. Petitionen var sammen med Casino-resolutionerne med til at sikre Martsministeriets dannelse, som skulle danne grundlag for en fri forfatning.

Allernaadigste Konge!

De Raadgivere, Deres Majestæt har arvet fra Deres Forgjænger, ere ikke i Besiddelse af Folkets Tillid, ligesaa lidt i det egentlige Danmark, som i Slesvig og Holsteen; de daglig mere fremtrædende sørgelige Frugter af deres Regjeringssystem har maattet undergrave enhver Tro paa, at de nu skulde besidde Indsigt og Kraft til at frelse Landet.

Afgjørelsens Time nærmer sig med Kæmpeskridt. Staten vil opløses, dersom Deres Majestæt ikke uopholdeligen omgiver Deres Throne med Mænd, som ere Opgavens Storhed voxne, og som kunne tilføre Regjeringen en energisk Villie og Nationen Bistand – Mænd, der kunne redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed.

Vi anraabe Deres Majestæt om ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp.

Kilde: Müller, O.: "Martsdagene i 1848 i Kjøbenhavn, fortalte af en Samtidig", Historisk Tidsskrift, 3.rk, nr. 6:2 (1868), s.144f.